

Conferència 11 de setembre de 2024

Títol: *De la guerra de Successió a la guerra del Francès, una perspectiva literària*

Gràcies a tothom. Vull agrair la deferència de convidar-me a pronunciar aquesta conferència, tinc constància de com es va consumir la proposta i reconec que és arriscada perquè no soc ni una patum ni un autor mediàtic. Espero complir amb les expectatives i que la conferència un sigui interessant.

Primer m'agradaria presentar-me per a qui no em coneix: sóc de Sant Pere de Riudebitlles, escric, però també treballo i, segons m'han dit, estic aquí perquè fa uns mesos vaig publicar la novel·la històrica titulada *Germans de guerra*, un llibre ambientat a la guerra del Francès al Penedès i especialment perquè molts dels fets relatats passen a Vilafranca. Alguns d'aquests esdeveniments són poc coneguts, però impacten. Després en parlarem.

M'han dit que tinc trenta-cinc minuts i intentaré ser puntual però, alhora, demano al responsable de protocol que quan en faltin dos, em faci un gest evident i plego. Cosa que ve a tomb, de fet, perquè és una mica el mateix que van fer en el seu moment Carles IV i Ferran VII que, quan van veure que un tal Bonaparte treia el nas per damunt dels Pirineus, i potser tenint en record l'afició dels francesos a tallar el coll als monarques, especialment si eren Borbons, van decidir que era el moment de fer una retirada prudent i van cedir la corona a l'emperador dels francesos. O més ben dit, van vendre la corona per quatre duros amb els acords de Baiona i van fer un pas al costat de la vida política en general. Així va ser com Josep I, germà de Napoleó, va convertir-se en rei del mal anomenat ja en aquell moment Imperi espanyol. Això era el 1808.

Jo no sóc historiador, però, com deia aquell, he llegit molt sobre el tema i, tot i que aquesta part de la història és una mica més complicada de com ho he explicat, en resum vindria a ser això.

Però no és aquí que comença la història, perquè ja feia mesos que les tropes franceses es passejaven per la península sense que ningú els parés els peus. I qui va ser el primer a posar-s'hi de cul? El qui tenia el poder no, la monarquia i tot la seva estructura governamental havia plegat veles, sinó la gent del poble. Els de baix. Per què? Segurament per motius diversos. Aquí, a casa nostra, per un cúmul de circumstàncies que es van sumar a la crisi general i que van donar lloc a aixecaments a diferents punts del territori. I un dels primers llocs, precisament, al Penedès. Sí, no va ser aquesta vegada a Barcelona perquè la capital estava ocupada per les tropes franceses des del febrer de 1808.

De fet, després de la batalla del Bruc, van ser els sometents del Penedès i de l'Anoia qui es va organitzar per, en teoria, fer front a les tropes franceses que s'havien dirigit cap a València per ocupar la ciutat. Què va passar, però? Que els primers a rebre no van ser els francesos sinó les autoritats de Vilafranca.

Quan les tropes franceses van passar per Vilafranca, es van allotjar a la ciutat amb la col·laboració de les autoritats del moment, que els van donar totes les facilitats per a la seva manutenció. Això va causar un gran malestar entre els sometents, que van acusar les autoritats de traïdores. Per això, dos dies després del pas dels napoleònics, els 500 sometents que s'havien concentrat a La Granada van entrar a sang i foc a la vila per perseguir a aquells que havien col·laborat amb els francesos.

A Germans de guerra relato els fets de l'entrada dels sometents a la ciutat i les barbaritats comeses. Per exemple, la mort del governador Joan de Toda i Vendrell i altres figures claus de la societat Vilafranquina, el saqueig de les cases d'aquests personatges, la crema de l'arxiu de l'ajuntament o la persecució

d'alguns mal o ben anomenats afrancesats que van fugir com van poder de la ciutat per refugiar-se lluny dels aldarulls.

Què faríeu, però, dirigents actuals de l'ajuntament, si ara, a l'exterior de Vilafranca, hi aparegués l'exèrcit rus amb els seus tancs? Organitzaríeu la defensa de la ciutat o intentaríeu que passessin sense fer gaire soroll? Imagineu que us demanen allotjament per cinc mil soldats (dinar de pícnic inclòs) i 10.000 tones de combustible pels 200 tancs. Els diríeu, ho sento, però nosaltres som fidels a la república? I si després us vinguessin els pagesos de sant Pere de Riudebitlles, o pitjor encara, els de Sant Quintí, que allà la marinada entra forta i estan tots mig esventats, i us demanessin per què heu donat gasoil a l'invasor quan ells no en tenen ni pels seus tractors?

Aquests són els fets històrics i així estan documentats. Però, què busquem, els escriptors, quan escrivim una novel·la històrica? Sí, els esdeveniments històrics ens serveixen de marc, però són una excusa per explicar alguna cosa més: la trama, que és, per a nosaltres, allò essencial per a fer una novel·la interessant. De fet, el que intenten és posar-nos a la pell de persones que van viure aquells esdeveniments. Intentem escriure què sentien, què pensaven, com actuaven. A vegades, per aconseguir aquest efecte, el que fem és pensar com actuaríem nosaltres mateixos en circumstàncies semblants, tot i que hem d'anar en compte perquè la manera de concebre el món i la societat era molt diferent abans que ara. El marc és important, però encara ho és més que els nostres personatges actuïn d'acord amb la manera de pensar i de fer en aquella època, i segurament això vol dir que actuarien diferent de com ho faríem nosaltres. I, finalment i sobretot també, passar-nos-ho bé escrivint.

Un altre aspecte d'escriure novel·les històriques que a mi m'apassiona és imaginar com canvia l'entorn al llarg dels segles: el paisatge, les ciutats, els pobles. Per exemple, quan vaig estar al foc del Pont de Vilomara, totes les construccions de pedra seca, els marges, les barraques, les feixes construïdes fins dalt de tot de la muntanya van ressorgir entre les cendres i es van convertir

en testimoni dels canvis en la societat i en les maneres de viure. També al Penedès. Imaginem el paisatge d'aquells temps, com es veien els pobles, el camins, els camps. A Germans de guerra aquest aspecte és essencial perquè els protagonistes caminen des de Tarragona fins a Sant Pere de Riudebitlles recorrent tot el Penedès històric. A mesura que avancen, anem veient els diferents paisatges del Penedès, des de la muntanya fins a la plana. També ens endinsem a la Vilafranca del 1800 i a pobles de la comarca i hi podem detectar els canvis que hi ha hagut fins als nostres dies.

En escriure Germans de guerra, tot sovint he intentat entendre per què els sometents, la gent humil de l'època, lluitaven contra un dels exèrcits més poderosos del món com era el francès de Napoleó. I a la conclusió que he arribat és que es tracta d'una qüestió d'actitud. Per què quatre pagesos amb quatre perdrenyals i fusells arnats de la guerra de successió es podien enfrontar al millor exèrcit del món del moment? Per actitud. O perquè ja no hi tenien res a perdre. Tot i que hi podien perdre la vida. Per què els nostres avis van anar a la guerra contra el feixisme? Què estaven disposats a perdre? Hi estaríem nosaltres, de disposats? Per qui lluitem? Pel poder dels altres o per la nostra pròpia supervivència? Què buscaven els nostres ancestres en la guerra contra els Borbons? I contra els gavatxos? Era la mateixa guerra, la de successió i la del Francès? Al final, qui en sortiria beneficiat, d'una victòria? La guerra de successió era entre Castella i la Corona d'Aragó i Catalunya, però també entre dues potències mundials: França i el Sacre imperi Romanogermànic que es disputaven el domini sobre Europa. En realitat, he arribat a pensar que al final sempre guanyen els mateixos. Els qui tenien el poder abans i el tindran després. Potser el poder canvia de bàndol, com en la guerra de successió, però sempre acaben guanyant els mateixos. I perdent els mateixos, és a dir el poble baix, la carn de canó, els qui tenen menys a perdre però ho poden perdre tot, fins i tot la vida. Carles d'Àustria va perdre la guerra de Successió, però va acabar sent emperador. Molt, molt, tampoc hi va perdre. Ens hagués anat millor si hagués guanyat la guerra i s'hagués convertit en rei de Castella i Aragó? Hauria respectat, com deia, les lleis catalanes?

Però tornem a la pregunta que em feia: què estem disposat nosaltres a perdre per aconseguir allò que volem? Cada vegada menys, perquè vivim massa bé, perquè ens han fet creure que allò que posseïm és el més important a la vida i tenim por a perdre-ho. Ens han fet creure que tenir un mòbil d'última generació, fer un viatge a l'altre punta del planeta o poder comprar l'últim cotxe elèctric és la felicitat i potser no ho és. O potser fins i tot sortir guapus a l'Instagram. Si tenim por a perdre tot això, segur que no protestarem quan anem perdent llibertats, quan anem perdent drets, quan ens carreguem les relacions socials. Per què els defensors de Tarragona davant del setge francès de 1810 van quedar-se a les muralles davant l'últim assalt? Vet aquí un altre episodi brutal de la guerra del Francès que també surt a Germans de Guerra. Ells també sabien que moririen, per què es van quedar allà i no van marxar igual que van fer les tropes castellanques que, mentre els francesos entraven per les bretxes, ells fotien el camp per la porta del Roser a l'altra punta de la ciutat? Potser és que ja no hi podien perdre més? Ja ho havien perdut tot? No, encara podien conservar la vida, però no ho van fer.

D'altra banda, com enllaça la guerra de successió amb la del francès? De fet, no era estrany, pels catalans, lluitar contra els francesos. Al final, som veïns i, amb qui et barallaràs, amb el veí del costat o amb el de més enllà? Els precedents que tenim són molts i diversos. Des de la Batalla de Muret, fins la Guerra dels segadors (1640-1652) que va acabar amb el tractat dels Pirineus i la pèrdua de les comarques del nord de Catalunya. Però també a la Guerra de successió (1700-1714). Penseu que, de totes les tropes borbòniques presents al Setge de Barcelona, 63 batallons eren francesos (de Lluís XIV, avi de Felip V), 15 castellans i 10 estrangers. A part d'això, penseu que durant la Guerra del francès altra vegada qui ho patia era la població civil. I, una paradoxa de la història: a Barcelona, la ciutadella construïda per Felip V que havia de servir per protegir la ciutat es va convertir en un punt essencial per controlar-la per part dels napoleònics, que, ja que ho comentem, van entrar-hi en formació sense tirar ni un sol tret.

I al Penedès? Que va passar a Vilafranca durant la guerra de Successió, per exemple? En aquest cas, les tropes espanyoles de Felip V la van ocupar aviat i el conflicte hi va passar de puntetes. Hi havia un destacament fixe, que va arribar a ser de 300 infants i 300 dragons, que tenien bàsicament la missió de garantir l'ordre i de què els pobles del voltant paguessin les contribucions de guerra. Però sí que hi va haver conflicte, més enllà de Vilafranca. La vila de Sant Quintí de Mediona, per exemple, va ser cremada per les tropes de Felip V. No volien pagar, com els de Sant Martí, i el 10 de gener de 1714 els exèrcits de Felip V la van assaltar, van tallar el coll als que s'hi havien quedat i van cremar el poble. I ho diem així, tan alegrement. Imagineu-vos, ara, si això passés. Seria un crim de guerra, un genocidi, oi? Doncs resulta que durant la guerra del francès, l'1 de gener de 1809, altra vegada els francesos van entrar a Sant Quintí i la van cremar (cent anys després).

Segons està documentat, en canvi, durant la guerra del Francès, els francesos van arribar a passar per Vilafranca fins a 35 vegades. I darrere els francesos, les tropes castellanques, i els sometents, i els no sometents. Vilafranca va caure en una decadència que tampoc ens podem imaginar. Molts comerços van tancar, molta població, que llavors s'estima que era d'uns 5000 habitants, van fugir cap a altres pobles i molts negocis van caure en la ruïna.

Una de les curiositats de la guerra del Francès, és que Catalunya va passar a formar part de l'imperi napoleònic el 26 de gener de 1812 per un decret de Napoleó. El territori es va organitzar en quatre departaments, nosaltres estàvem en el de Montserrat, es va fer cooficial el català i es van restablir les lleis catalanes. La pregunta és altra vegada si estaríem millor ara si haguéssim continuat formant part de França. En l'àmbit social, reivindicatiu i de serveis, segur que sí, en l'àmbit cultural i de llengua, segur que no. Fa quatre dies vaig estar a Prats de Molló i l'evidència fa mal.

Però tot això són fets històrics i, com us he dit, jo no sóc historiador.

Com a escriptor, ja us he comentat que l'objectiu és posar-se a la pell de les persones que vivien en aquell temps. És gairebé arqueologia experimental. Ens hem de sentir personatges de l'època, imaginar com ells pensaven, com parlaven, de què reien, amb què patien, com estimaven. Va molt més enllà de conèixer els fets històrics. Pot arribar a ser un complement de la historiografia i de l'arqueologia.

I d'on traiem la informació? Sobretot dels historiadors que ens han precedit. De gent que ha fet la feina abans que nosaltres i de la qual ens aprofitem, en el bon sentit de la paraula. Segurament aquí hi tenim algun il·lustre exemple. Aquesta és la realitat: treballem a partir dels textos d'altres autors. I els historiadors? De quines fonts beuen? En aquest cas ho fan de textos i documents oficials, per tant, de fets documentats, però també, en el cas de la guerra del francès, de testimonis de l'època. Personatges com Isidre Mata del racó, un pagès benestant de Sant Pau d'Ordal que prenia notes dels fets que vivia, o el corregidor Lluís Freixas, del qual tenim les cartes que va escriure a la seva família, ens han ajudat a conèixer fets que no apareixen en textos oficials. També, a vegades, de les anotacions dels rectors de les parròquies, com per exemple de mossèn Francisco de Sant Pere de Riudebitlles que, en el llibre d'òbits, parla de com van morir tres pagesos de Sant Pere a mans dels francesos i que m'ha servit a mi per construir els protagonistes de Germans de guerra. Què passa, però? Que aquests personatges, aquestes cròniques, són parcials perquè estan escrits des de l'òptica de persones instruïdes, benestants, amb unes idees polítiques diferents de les dels pagesos humils de Sant Pere de Riudebitlles o dels de Sant Quintí, per exemple. Ens falta la crònica d'una gran part de la població de la qual no sabem com pensaven o com vivien aquells moments. I aquesta part que manca és la que jo intento suplir amb la ficció, és la que des del meu punt de vista cal construir a partir de conèixer com era la societat del moment.

I és per tot això que, en el meu cas, també intento que a les novel·les hi aparegui el sentit de l'humor perquè, al cap i a la fi, forma part de la idiosincràsia del poble. Sempre ens les fotem els uns als altres, sempre ens en riem de nosaltres i de la resta. Com era el sentit de l'humor d'aquells temps? Hi havia espai per l'humor malgrat les mancances i els mals moments? Vull pensar que sí i així ho he reflectit a Germans de guerra.

Per anar acabant, una altra idea sobre la qual m'agradaria reflexionar és sobre la força i el poder. Qui té la força? I qui té el poder? I ho podem relacionar amb l'1 d'octubre i el procés d'independència, perquè d'això va també. Per mi, la força la té la gent, però el poder no ho tenim gaire clar. Potser tampoc el té qui es pensa que el té. Quan cedim la força a la gent equivocada, per exemple a aquells que sempre han tingut el poder, és quan els objectius es dilueixen. Penseu amb l'aixecament del poble baix durant la guerra del francès. Qui es va posar a davant de la revolta quan va veure que allò anava de debò? Els eclesiàstics, per una banda, i els mateixos que tenien el poder abans: pagesos benestants, noblesa, hisendats i comerciants d'alta volada. Tots aquests estaments es van posar davant les juntes locals i corregimentals, que era com si diguéssim el sistema de govern provisional quan l'aparell de l'estat va caure amb la desaparició dels monarques del moment. O pensem en Ferran VII, el mateix que va abdicar a favor de Napoleó. Quan va tornar a Espanya? Quan ja no hi havia tropes franceses, quan els anglesos i la gent del poble, i també l'Imperi rus, diguem-ho tot, havia derrotat l'exèrcit napoleònic. I què va fer només arribar? Proclamar altra vegada la monarquia absoluta que les Corts de Cadis havien convertit en monarquia constitucional amb la constitució acaba de néixer.

Alerta amb qui donem el poder, doncs. Siguin dirigents polítics siguin empreses amb interessos econòmics. Recordem sempre qui té la força i qui té el poder. I recordem sempre quina és l'actitud.

I pel que fa al català, ja què hi som? Doncs ho podem enllaçar amb l'actitud i la força. Per què hi ha tanta gent que ni el parla ni té la intenció de parlar-lo a

casa nostra? Què fem nosaltres? Canviar de llengua o mantenir-la? El català ha de ser una llengua útil, necessària, si hem de repetir tres vegades el mateix, ho fem. Com volem que els nostres fills no canviïn de llengua i tornin de l'escola parlant en castellà si nosaltres canviem al castellà amb els pares dels nens amb qui juga? Actitud, sempre actitud. La força la tenim nosaltres.

I, finalment, que és per mi la diada? Alguns diuen que és la celebració d'una derrota, per mi és un recordatori de com es guanyen o es perden les causes: lluitant. Pots tenir més o menys raó, pots tenir més o menys possibilitats de guanyar, però si no lluites, segur que no guanyes. O, més ben dit, si no lluites ja has perdut. El que és difícil és triar la manera de lluitar. Allò que encara no hem trobat és l'estratègia, el camí. I potser el camí és adonar-nos que ens l'estan fotent, que darrere aquest nacionalisme podrit, d'aficionat futbolero, afartapobres que deia un altre escriptor pendesenc, ens l'estan fotent per una altra banda, que continuen guanyant els mateixos, que el poder el continua tenint els mateixos i que qui continua perdent som els mateixos, parlem català, castellà o qualsevol altra llengua de casa nostra. Perquè mentre continuem donant el poder al qui ara el té, nosaltres hi continuarem perdent encara que creiem que, tenint el netflix, un mòbil potent o puguem anar de restaurant un parell de cops a la setmana ja som feliços i tenim el que necessitem.

Conclusions, tres idees que em queden clares després d'escriure Germans de guerra i d'haver analitzat els fets. Primer: els Borbons, com més lluny millor (amb rodolí inclòs). Segon: ni França ni Espanya, Països catalans. I tercer, jo no sóc polític però també he llegit molt sobre el tema i puc afirmar amb rotunditat que l'autonomia que ens cal és com la de Portugal

Dit això, moltes gràcies per l'atenció i bona diada. Visca Catalunya lliure.

Jordi Romeu Carol, 10 de setembre de 2024, saló de sessions de l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès.